

ПАРТИЙЖИ АМЫДЫРАЛ

Партия кежигүнүңгө кандидат

(Нокай фермазындан репортаж)

Нокай дээр, улустун ир-шоорунда кирген, бистин Тывада эң сурагдым черлерин бирөөн. Инда аялдап, чурттап турар кыш-жылы, бөдүр кижилерин ады-сураа база-ла бистин республикада калбарган. Шынап-ла ол сүт-бараан фермазында кайтамчылыкты ишчилер ий. Олардын арасында Тыва АССР-ин алдынкы мичини Түштүк Тойлаарында Макпал угбай, Республика Дээди Советтин депутаты Кеке-кыс Санчы дөм кымарына чок дөңгө.

Ол найраалдык, муракчы коллективтик аял, амдыралы-биле танымал чорааш, оң кежигүнери дугайында, бо репортажты бичиртүүнү тыгылган. Репортажты бек-кыс Санчынын дугайын хейуугаа-лаар болдым. Чүгө дээ, ол бөдүүн саачы база чүгө фермазын чоргааралы, муракчы кижиз эвес, дарын республиканын, бүгү чурттуу төлөткү кижилеринин бирөөн болганда, оң дугайын хейуу чүгө-лаарына аялдап.

Фермада болууну үе-чөгөм, хей-хей саачы өрүндө онзаларын чүгө-чөк, база-ла олар шыкпач чакык шырайлыг, шова кара каракарлыг, чөгөтү аажы-чаныг Кеке-кыс Санчыны кызыл булуңуну бижчек өрөөнүнө олурткан, аякка-ла хандыкчылыкты номчутууган олунда, өң-биле ужураш бердим.

— Эки, Кеке! Чуну-ле ишдикти кончут сиңизилки-биле номчут олур салар?— деп айтылдым.

— «Караваш» совхозтун сурагдык саачыларынын дуржуалыгын дугайын сөзүртүп олурдум— дидир.

— Силеринг фермазын аяллы-биле танымал, солуга чырыдар сурагдык-биле келген кижы мен. Эке-ке саачылар-биле элөөн чүгө-лаары, ам силер-биле чүгө-лаары бар?— деп харымлаштыман, менден уду айтырдыр.

— Булуңарынын чүгө-лаары, фермазынын чүгө-лаары бар-кыс, ам олар ийнан думам, ийчангап болуңарын аял, амдыралынары колдан чүгө-лаары көргү дилем— дидим.

— Иет, иет, ол черде ийин. Ийчаарга бүдүрүлгө киргүзүлгөрүм бек бооп турар боордан башка, оң аяллыма эсе өрүңнүңүң улуг-ла онзаларын чүгө чок ийин— деп ол биче сөзүңдүң-биле чүгө-лаары эгелди.— Бистин фермазын саачылар, кадарчылары, былаа аялчылары «шунтуу чыгызы дөңгө, чыгызы шунтуу дөңгө» деп принцип-биле аялдан турар, чыгыс дөңгө, найраалдык коллектив-ле болбай, аял.

— Саачылар аялдан-ла чеже чыл болду мек, Кеке?

— 1955 чылдан бээр саачылар келдим. Баштайгы үеде мен өзөө эвес бергелер таварык турганы ам бистин салгымыга кирип олур. Инкерттерин чамдыны сагдыр тамаал чок чагатыс-даа, а чамдыны —

чагатыс-даа эдип бербес, эмигерин хары-уг чок шөйбөлөгө, ойтуу тепкеш, салып ийди болур тургулаан. Ийчалла-даа мен соруну ий-кынап, бичи-даа ундараашкы чокка, аялдын дуржуалыгын кызыл чокка шиктештишкан турдум. Зоотехниктерин арга-сүмө, зоочун саачын Макпал угбайнын өрөөни, сагыш човатгы дуржуалыгын мен бо аялдын хей аргаларына өрөткен.

Саачы кижинин соругазы инкерттерин аялдын таным билиринин аялды, оларын аялаа, чөмгөрлөгөң инкерттеринде, салдаанын хун чурумун шыгыны барымдалаарында дөңгө мен-да, мек өрүм саачы кыстар-даа ам ийк билдир аларган бис. Оң аялдан бисте сүт салдаан улам-на көүдөп, план-инг онаалгаларын, социалистик ху-дөөлөттерин шунтуус додуз бол-гаш аял күсөдип турар бис. Эрткен чылды-биле деняага мек көргүзүлгөрүм чүгө болган. Ийк бүрүдүндө сүт салдаанын таламы-биле республикага ий дугар чө-ни элөөп, чүгө «Межеги» совхозтун тууган дөң саачыны А. Вейрага чөдип шыдазын барган мен.

— А бо чылдан канчаар силер?— деп, үгө кирип, айтыргы салдым.

— Ол кайтамчы мастерин бо чылдан аял дөңгө, ийк бүрүдүндө өрүмү-биле 2600 литр сүтү саары хуланган мен. Ол дыка берге соруга, ийчалла-даа чөре күсөдип шыдаптар боор мен деп бүүрө-рөм мен — дээш, урук-суруктап кирип келгилер өрүм кыстары ке-рүмүшкөн, «чүгө деп боздар силер?» дөңгөң хуламу-дир. Орун бо дөңгө, дөңгө «шунтуу чыгызы дөңгө, чыгызы шунтуу дөңгө» деп принцип оларын ийри-ла чапчык-каны ийден болду.

Макпал угбай ийчан арай элөөдөп кирип келген бозда-даа, чүгө-лаан аялдын ийкин кааны-биле:

— Черле шылдар сен ийин, хары Кеке, аялбар — деп, оң сөзүңдүң олурду, бөдүрү өрө-ничилин улум сорук кирип каан.

Кеке-кыс-биле бистин аравыска эгелөөн ол солун бесөдө оон ийк барык-ла бүгү саачылар-биле хары уду чүгө-лаарыныкыне шылтөөн. Хей кижы киргичилди ол чүгө-лаан хей кеенин кышкы үеде сүт саал-дазын көүдөп дөңгө фермазын аял-ишчилери, оң иштинде саачылар кайы хире демисижик, канды аргаларын херөгөн турары эжелөөн. Шынап-ла олар хей болгаш аяллык аргаларын херөгөлү турар чорду.

— Кышкы үеде төүрү чыгаш инкертин ведла бирүңгүз тускай аялларга кирген, оонактандыр кескилөө, шыгыткан дууш каан кен-генге, савага, аял белең силоска концентраттарын хулау булгааш чир-тик, чыгыткан сүтү берин турар улус бис. Ийчаар аялларга инкертин кижү улам кижичи, былаан сонда оларын сүдү келерге-ле көүдөп, нини чөмгөрлөгө кириңгирте бистин бичи-даа кызыл-бис боор-ду-леп. Кеке-кыс Санчы өрүңүң мурундан тайлыбыр-чыл чүгө-лаары. Былаа бүрүзүн чал-жиндан эгелөөш улугтукке чөдир азырар, аял талызы-биле аялдан турар хей чүгө аргаларын Кеке-кыс болган оң өрү менө база сонуту-

гадын чүгө-лаары. Ийдыг аялы-биле былаа азырар чөрбөн болганымда, оларын ол солун тайлыбыр ийк-нааш, «болар-даа шынап-ла была-ларын чаш урук-биле дөңгө-ле азыр-лар турар улус-тур» кылдыр бөдөн-дым.

Аял-теректин бөттүг байдалын-даа, Кеке-кыс Санчы, Түштүк Мак-пал оларын бүтүрөтүг чүгө-лаан-даа барымдалаарга, Улуг-Кенде «Күш-ащылдык тосту» коллектив Кокай сүт-бараан фермазы булуң-га сүтүтү теминг фабриказы болуп турар дээ чөре хөрсө эвес. Ол фермазын коллектив эрткен аял-лагы чыгында ийк бүрүдүңгө оонаштыр ортума-биле 1637 кг-дан эвөөш эвес сүтү бүдүрүдү, күрүңгө саткан болуп турар. Сүт салдаанын таламы-биле паркомуну болган райкутуккомуну фермазы арасында шылчир Кызыл туугу кокайчылар-нын мынгача чөдип шыкпайын тур-ары ийчангап таварыла эвес.

Республиканын сурагдык саачы-лары Санчы биле Макпал суларынч аялдан турары фермазы оларынч салгакчылары база кончут көвөй. Оларын арасында Э. Анчымаа, Х. Биче-кыс дөңгө оон-да эжелер бар. Олар база-ла чөдип чыгызын бешин чыгында сүт бүдүр-гөрүн көүдөп дөңгө улум бедит-кен хулааларын боттарында оң, социалистик чырыта массалык-биле хаара тууганым көргөш, уст-лабынчилерин кийгырында булуң-га бөттүг хары ол-дур дөңгөңгө бүдүрүдү мен.

Муракчы фермазын саачылары болган эске-даа аял-ишчилери боттарынын аялында чамдык чет-кестерин бичи-лаа чажырбайн, аялы-биле мининг, оларын уду-лаары дөңгө бижык чүгө-лаануу база ийдерин турарлар. Ол дугайы Ке-ке-кыс Санчынын арасында чүгө-лаан-даа ийден:

— Эрткен чылга бөдөөрү бо чылдын силестү, сиңени инкертге эвөөшү бөр ужура таварык турар бис. Ол дөңгө чөдир хөмсөгү ийк мал чөмөстөр белекеш шыл-даанымыстын түшкөндүр. Бисте саар инкерт баш саны көүдөңгө-биле оларынч калжа-хоразы база сымлашпастан, Колхоз баштаар чөдип болган парком фермазын механиз-лаар айтыржык, оң аялдан чыгы-ры бистерин амырлар-туртала-гысты экижидерине конк кичөөл-гөй салып турар. Чажырган кан-чаар боор, чамдыктарымы кызыл бу-луңга бичи чуртуп турар болду ийин. Комплекслик бригадалык тө-вүңге телефон тургузары, фермазы радиокулары амыг эң чүгө-лаа ай-тырларынын бирөөзү болу берген.

Тывагы төлөтүг кызы, респу-бликанын Дээди Советиниң депутаты, муракчы саачы К. Санчынын амырларында чөкчөк чаш ууна-рык болушкан болган. Ону Совет Эвилелинин Коммунист партиязынын кежигүңгө кандидат кылдыр хулааш алган. Мынчангап бистин төвүң өрү аялчыларынын бирөөн Кеке-кыс Санчыга болган оң өрө-нүң-даа мен сонгаар улум чаш бүдүрүлгөң чөдипшиңерилг болу-ру күзөөлиңер!



Комсомолачу Геннадий Моска-лов Сибирге аялдары-биле Велгадан чөдип ийлен. Аялны оң Нуйбөшевтик инженер-туугу институтун дооскан, Краснояр-синин улуг туугуларын тургус-чурунга идиңкөйгү киришкен. Красноярсинин комсомол органи-зацийынын путевказы-биле Хо-ву-Асынгы кээп аялдан берген.

Геннадий Мө 1 туугу участво-кун проравы болуп, участка аялчыларын билдирин-биле башкарып, күш-ащылчы чөдип-шиңерин чөдип ап турар.

ЧУРУКТА: Г. Москалов.

Чуруку Ю. МААДЫ чураран.

Организагы аял

БАЖЫН-АЛАК. (Телефон-биле). Уст-лабынчилерин кийгырын дет-кянашкан, Чөд-Темтик районда «Искра» коллектив тараащылары чамдык төвү аялында белекешли организагы чөдүп турар. Тараа култураларынч үрөңгө чөдир, оң шунтуу чажыр шынарыга чөд-дир арылган турган.

Колхозтук механизаторлары кол сөптөгөн «Сельхозтехника» катты-жышкынын Чадана салбырын-га, а биче сөптөгөн колхоз тө-вүңгө организагып турган. Бо хү-нерде ол аялдын барык дооуп тур-ар, Хову аялында 22 трактор бер-ген, 2 тракторун сөптөгөн ам ула-лас доостур. Кожула машиналары база бүрүн сөптөгөн.

Эрткен чылдын кукурузаны 625 гектарга олурткан, ам оон шөдүн 800 гектар чөдир калбартыр. Че-миничилге сөптүрүн орай эгелөөн болза, ий «Беларусь» эвөөн кыска үенин иштинде 400 ажыг тоңаны шөдөргө чөдирген. Эке сөптөгөн түлүктөп турар.

Колхоз баштаар чөдир, илангы трактор-хову бригадалы тараыла хү-неринде аялдын графинг турту-зуп эгелөөн. Уст-лабынчилерин үнелг эгелөөштин деткянашкан, техниканы камныг болган бүдүр-чүлүг аялларын графинге онзалай көрүп турар.

Кара-Тал болган Шаараш хову тураларын белекеш: чурталаа бажынардын, столва болган кызыл булуң турар черлерин сөптө, чү-гайлаар, дөңгө аялдар база эгелөөн. Бо аялдан-биле ийча аялдар кол аялдан турар. Күчүлүг тра-кторларын түнү шөдөргө улаасы улажып эгелөөр.

ШИТПИРНИ КҮСӨДИП ТУРАРЫБЫС

СЭКП-нин Тыва обкомуну чөвөт-чаа болуп эрткен пленумунга мал-чынарнын култура-амдырал бай-далын экижидер дугайында дөңгө-гөй дөңгө-лаа хулааш алган. Ол до-ктаалды «Найрал» совхозтун пар-тия комитетинин туралыга чүгө-ла-лажык көргөш, ону ботандыр та-ламы-биле тодаргай хөмсөгөрүн аялдан шыгаш, күсөдип эгелей берген.

Малчынарнын културалык дөң-гө-лөгөн инкерттер соруга-биле үтрөк колданарын бо чылдын улуг-турук каттыштырып, хөйжү бригадалар-нын организагы доосар. Ийчан-гаш 2—3 чык иштинде 65 малчы-нары чагайжыды туугуан бажы-лар-биле хандырган турар бол-гаш олар шунтуу туубу печкалар-дык болур. 48 квартиралык 34 ба-жынарны тулар, хөйжү бригадалар төвүңгө 9 кызыл булуңарын, 7 чурар бажынарны тулар болган 10 судуктары казар.

Ок-биле чөдөгөш малчы-нарнын култура-амдыралын инкерттер-биле оларга 65 радиопрө-мниктерин, 20 мөтөшкөлөрүн, хөй чурар 45 машиналарын, 60 шкө-фтарын болган оон-да эске дөң-гө-лөгөн сагдыларын органи-загыстаар.

Бо хөмсөгөрүн совхозта парком болган аялдын комитет ботанды-рып эгелей берген болган амы үе-де садыжымы чок салгыларын 4 чөдө организагал. Ийдыг салгы-ларын ам-лаа 2 чөдө чокуу үеде тургузар. «Родина» деп 10 радио-прөмниктерин малчынарга саткан, Шынап-ла бригадалык төвүңгө чурар бажыны аялган. Малчынарга концерттерин көдө клубтарын уула-чүтү болуңгөрүнн киржичилер көргүсөш. Бо хөрек Кара-Тал ку-лу-у (эргекчи ош Чалчын) эң ийкөйлөй киржи турар. Ол ий-кан садык, кижы эмгектезин аялдан чыгызы аял 3-тен эвөөш эвес катан малчынарга барып ту-рар хуруну тургускан болган олар чөдүп турар аялданар.

Фермаларга болган хөк олар-ла агитаторларын дөңгө күштерин бижыткан болган малчынын өң эки арыг-шөвөр бажын дөңгө соци-

алистик чырыта массалык-биле хаара тууганым көргөш, уст-лабынчилерин кийгырында булуң-га бөттүг хары ол-дур дөңгөңгө бүдүрүдү мен.

Муракчы фермазын саачылары болган эске-даа аял-ишчилери боттарынын аялында чамдык чет-кестерин бичи-лаа чажырбайн, аялы-биле мининг, оларын уду-лаары дөңгө бижык чүгө-лаануу база ийдерин турарлар. Ол дугайы Ке-ке-кыс Санчынын арасында чүгө-лаан-даа ийден:

— Эрткен чылга бөдөөрү бо чылдын силестү, сиңени инкертге эвөөшү бөр ужура таварык турар бис. Ол дөңгө чөдир хөмсөгү ийк мал чөмөстөр белекеш шыл-даанымыстын түшкөндүр. Бисте саар инкерт баш саны көүдөңгө-биле оларынч калжа-хоразы база сымлашпастан, Колхоз баштаар чөдип болган парком фермазын механиз-лаар айтыржык, оң аялдан чыгы-ры бистерин амырлар-туртала-гысты экижидерине конк кичөөл-гөй салып турар. Чажырган кан-чаар боор, чамдыктарымы кызыл бу-луңга бичи чуртуп турар болду ийин. Комплекслик бригадалык тө-вүңгө телефон тургузары, фермазы радиокулары амыг эң чүгө-лаа ай-тырларынын бирөөзү болу берген.

Тывагы төлөтүг кызы, респу-бликанын Дээди Советиниң депутаты, муракчы саачы К. Санчынын амырларында чөкчөк чаш ууна-рык болушкан болган. Ону Совет Эвилелинин Коммунист партиязынын кежигүңгө кандидат кылдыр хулааш алган. Мынчангап бистин төвүң өрү аялчыларынын бирөөн Кеке-кыс Санчыга болган оң өрө-нүң-даа мен сонгаар улум чаш бүдүрүлгөң чөдипшиңерилг болу-ру күзөөлиңер!

Д. АРАНЧАА,
(бистин корреспондентавис).



Респотребсоюз АТК-зынын токары Степан Иванович Хайманов бүдүрүлгөң муракчыларынч бирөөш. Ол бүдүрүлгө пламын урулуку 160 хуудан аял күсөдип турар. Оң удуруп турар мотористер бригады коммунистик күш-ащылдык бригады деп хундулүг атты чөдип алдыр дөңгө демисижил турар. Дуржуалыг токар ам 4 станоктарын башкарып турар.

ЧУРУКТА: Кызыл хоорай Советиниң депутаты С. И. Хайманов.

Фотоу Г. СИРОТИННИЙ.

ПРОФЭВИЛЕЛИНИН РАЙОН КОНФЕРЕНЦИЯЗЫ

Ква-Хем парткомуну туралдары улау додуз олурган турган. Ол докка күрүңгө аял черлерин аялдан чыгызын Ква-Хемде профвиле райкомуну аялдын конференцияга чүгө-лаажыры-биле чыгылган оң делегаттары болган чал-латтырган активчилери-дир. Конференцияга профвиле райкомуну база оң ревизия комиссиязынын өч-көттөрүн диннап чүгө-лаашкан.

— Аял-агыл, култура туртуу-дуушкунууну соругаларын шикти-рилээрине аялдын, албан-лаак-чыларын мобилизаатар таламы-биле күрүңгө аял черлеринин аялдан чыгызын профвиле райкому өч-көттүтү тенги иштинде чамдык аял-дарын чурткан — деп, ук райкомун дөңгөш эң Йрошевч чүгө-лаашкан. Сары-Сөтө тарлааа конторанын коллектив эрткен чылдын IV кв кварталында бистин республикада харылаа контораларын арасында калбарып келген социалистик чыры-ка темлекчи болуп, бичи чери эгелөөн, харылаа эргелелин болган күрүңгө аял черлеринин аялдан чыгызын профвиле обкомуну шылчир Кызыл туугу чаалап ал-дышкан. 160 рубльдин аял ша-нырын алган ол конференцияга диннашкан.

Профвиле кежигүңгөрүнн өр-тузуңга кижизилгелг болган култура-массалык чамык аялдан база чурттуган. Очкөттүг үеде профвиле организагыларында 98 лекция, беседалар номчуттуган. Район амалгезинде профвиле

местоному медицина аялдан чыгызын диннашканга база калдыкыла кежигүңгөрүн организагып турган. Дыштанга кежигүңгөрүн райкутук-комда, харылаа конторалында, бажы салбырында месткомнар база эрт-тирилгөөн.

Райкомуну составында кирип турар месткомнарда 11 профвиле кежигүңгөрүн чурттуу калдыкыла черлеринге дыштангы эмгектен. Элөөн каш профактивчилер туриске путевкалар-биле Крымнын муруну эринден бээр аян чорук кылыч чө-рөңгө-биле 30 урууларын лагер-лерге дышандырган. Байраалдар үезинде болган чаш чылда бичи урууларга тренитортерин каш ууа организагал. Кежигүн дадымын чурарынын планын район ийкинги-биле эрткен чылдын 116,7 куу күсөдүм дөңгө, ап чоруткан эске-даа чамдык организагыт хөмсөгөрүн конференция чүгө-лаажыры дөңгөшкан.

Ийчаллажык ол райкомуну болган тус-тус месткомнарнын аял-чө-дүлгө-лаанында ам-даа чөдөгөш хөй дөңгөң конференциянын делегаттары айтыр турган. Тус-тус местком-нун болган райком-да социалистик чырыты, илангы оң дөңгө шөвир коммунистик күш-ащыл дөңгө шөвир чөдөшкөнни, масса ортуңгө конк организагып келген-биле чөдүр түннелер чөдип алдымаан.

Күш-ащылдык хөйжү чамдык-ка харылаа-биле хөдөңгөш, мест-комнар-биле дугурула чөккө

ажылыч, албан-лаакчыларын аял черлеринин дуурутчуларын боттары-нын туралы-биле аялдан удуруп тураларын фактыларын конференциянын делегаттары ийдерин, ол дүрүм чөк чорукту бурту шапканар. Чөдө, райкутуккомуну култура ийкинги ийкөмөханга эң Киляни, райо баштаар чер салы аялдан чыгы эң Головановын ийча местком-нар-биле дугурула чөккө аялдан удуруп, ийчангап местком-нардын ролон хулааштып турган. Месткомнар өң-хуу суктарын уду-рутуун хөдөөнөн шунту-да чылдан турганар.

Районун күрүңгө аял черлеринде профвилелинин хөй-иштинги эки активчилер болган дөңгө аялдан чыгы месткомнар бар, оларын дур-жулаан ийдерид аял чөдөрүлгө келген. Организа-массалык хөмсөгөр профвилелинин аялдын чүгө-лаа участвоу болур турбузе, проф-виле райкомун оң чөккө кичөөлгөй салгай. Райкомуну болган оң президиумуну кежигүңгөрүн тус-тус месткомнарга кончут довар берип, оларга дуза чөдөрүлгө турган.

Очкөттүг тенги дугурунда проф-виле райком чамдык-лаа местком-нун ийкелдин алаанын конферен-ция онза бурту шапкан. Профвиле месткомнарнын дайынчы дулаак-чылары болза чөдүр доктаам аялдан комиссиялар чүгө-лаа кылбайн келгенер.

Профвиле кежигүңгө аялдан чыгы, албан-лаакчыларын элдикти кирир аялдан чаша чөдөп чурттуган. Күрүңгө аял черлеринде аялдан чыгынын нини салынып чүгө 83 хууу профвиле кежигүн боор турар. Ол таламы-биле хөдөңгөш бай-далы, илангы Ква-Хеминиң алу-тымды аял-агыл черинде, районга камкынны дора болуп, оларга нини аялдан чыгынын чүгө 42—62 хууу кежигүнне хулааш алдынашкан дыка таарышкан. Профвиле райкомуну, тус-тус месткомнарнын аялдан чурттуулаа эске-даа чөдөгөш конференциянын делегаттары боттарынын саялдарыга ийде-редип, айтыкан сөптөстөрүн дүңгө удуукаарын арга еруктарын ай-чын турганар. Ол саялдарга үкел-леп ук конференция хөдөгөш шиктиртин хулааш алдыман, райкомуну чаш составын, оң ревизия комиссиянын болган профвилелинин область конференциянын баар делегат-тарыны сонгаан.

Организагы аял

БАЖЫН-АЛАК. (Телефон-биле). Уст-лабынчилерин кийгырын дет-кянашкан, Чөд-Темтик районда «Искра» коллектив тараащылары чамдык төвү аялында белекешли организагы чөдүп турар. Тараа култураларынч үрөңгө чөдир, оң шунтуу чажыр шынарыга чөд-дир арылган турган.

Колхозтук механизаторлары кол сөптөгөн «Сельхозтехника» катты-жышкынын Чадана салбырын-га, а биче сөптөгөн колхоз тө-вүңгө организагып турган. Бо хү-нерде ол аялдын барык дооуп тур-ар, Хову аялында 22 трактор бер-ген, 2 тракторун сөптөгөн ам ула-лас доостур. Кожула машиналары база бүрүн сөптөгөн.

Эрткен чылдын кукурузаны 625 гектарга олурткан, ам оон шөдүн 800 гектар чөдир калбартыр. Че-миничилге сөптүрүн орай эгелөөн болза, ий «Беларусь» эвөөн кыска үенин иштинде 400 ажыг тоңаны шөдөргө чөдирген. Эке сөптөгөн түлүктөп турар.

Колхоз баштаар чөдир, илангы трактор-хову бригадалы тараыла хү-неринде аялдын графинг турту-зуп эгелөөн. Уст-лабынчилерин үнелг эгелөөштин деткянашкан, техниканы камныг болган бүдүр-чүлүг аялларын графинге онзалай көрүп турар.

Кара-Тал болган Шаараш хову тураларын белекеш: чурталаа бажынардын, столва болган кызыл булуң турар черлерин сөптө, чү-гайлаар, дөңгө аялдар база эгелөөн. Бо аялдан-биле ийча аялдар кол аялдан турар. Күчүлүг тра-кторларын түнү шөдөргө улаасы улажып эгелөөр.

АМДАННЫГ ХЛЕБ

Өвүр районуну «Торгалыг» кол-хозуна ырк-лаа, чөк-лаа оларды-лодуу малчынарнын аялы-бүрү сөртүтү хөй бажынарнын бир арганы ийкөңгөй алган. Олар ма-гизинерден хлеб салып азыр дөңгө чорук кылып шөдөш апарганар.

Республиканың эске районнарында колхозтарын болган совхозтарын чамдык ырк-уак оларды-лодуу малчынары бажырган хлеб чөдү-дан далганым үкө даарып, арбай, чиче-тараа, кызыл-тасты хооруу, уур, база-биле азыл хол дөңгөңгө шөккөп, тыва далган, тараа кылдыр белекешкери урутуулаанышкан тур-да. Өвүрүн Торгалыг камызынын чурттакчылары бо арганы хө-рөгөрүнүн шунтуу ам биле берген. Мурунда оларын база-ла уур, балагы чөдөрү бидилгир. Ам ол хөдөсөдөрүн Торгалыга барык хөдөшбөс апарган чурт-такчы боттары чүгө-лаажып турар-лар.

Чөкчөк чаш ол черге чөдөш, Чаа-Суурда Степан Коңчү-биле оң бажыныга хөдөгөш олур:

— Торгалык хлеб, бука кылдыгы белекешкери калчак калба-биле чамдык берген улус боор, бо? Бажынарга кирерге-ле онза солун булдулар өстүр апарып-тыр— деп, айтырдым.

— Ол шык, хары. Ону бо черге эң-не болгыт бо кижы эгелөөн чөвө ийин дөңгө, өңүң хөдөгөш эгелөөн ол көртүлөй-дир.

— Ийди бо. Солуңуу аа!— дөңгө, ол дугайын чүгө-лаажып бөдөр-биле Колкутун калайы Нуржумжаа Ток-кал-оонвалдан дилемин.

— Ийе, бо черин хөдөгөш-терин арасында хлеб бажынар-нын арганы эң-не баштай мен бил-ли алган кижы мен, хары. Бо-ла печкага ону бажыра бөдөрүң, ко-жа-хөдөгөш иштерин оңу көрүп, сонутуруп чип турган. Улаатпаңда олар мен өттүңү эгелөөңер...

— А ол арганы каза өрөңгө ал-ганыңар ол!..

— 1934 чылда Шагаан-Арыг хоорайга чурттан турган, кокамыс Кузьмына дээр калайды өрөгөн мен, далганым аялдарын, дува-рын, бажынарнын арганы ол менө урутуу өрөгөдип, болуңу печ-кага мен аялган далганым бажырып берип, менө бажыры-рып-лаа турган. Ол улаатпап чүгө-лаа-даа, кончуг-ла болуңу, эки киж-и чүвө—леп, ол сактып чүгө-лаа-ды.

— Бистин малчыны армыс-та колдуула-ла дөңгө печкалар бар.

Техниканы камныг эдилөөр

Улуг-Хем районун «Чодураа» кы-зыл аял-агыл артеиз автомашина-ларын болган хөдөгөш аял-агынын эске-даа машина-чөдөгөрүн чыл-чөдөп меней салып ап турар. Ий-кын болза-даа колхоз оларын кам-чөк эдилеп, машина-техниканын ды-ка хөйүн аялдан удуруп турар.

Амыг үеде колхозта 16 автомаши-налардан чүгө 9 машина аялдан турар. Оң эскелери үрелген, аял туртулаар. Моон кол чылдагыны машиналарын эдилеп турар чөдө-лөчүлөр болуп турар. Чамдык чө-дөчүлөр аялдан харысала чөк чөдүп көрүлүп, арагалан алган, машиналарын бажынын турарында машиналар үрелип, колхозка кога-рал болу турар.

Бо дугайын хөдөгөш турар ий-дык фактылар бар. Колхозтук «ЗИС-5» деп маркалыг 48—25 дугаарыг автомашинамы, ол ийкаш «ГАЗ-69» машина үрелген бөрү үр үе иш-тинде аялдан чок аял турар. Мады Шулугайнын харысаламыду турар «ДТ-54» тракторун радиатору Н. Кара-оол болуңу трактору-биле буза үстүргөн, оон ийча база бир «ДТ-54» тракторун колхозка үрелген, аял чөк турар.

Бо бүгү үрелген автомашиналарын, тракторларын сөптөдип, аялдан чөдөп, техника эдилелин чү-рүңгө хөдөгөш ийди колхоз баштаар черинден негеттиңи турар-дыр.

Сессиялар материалдарындан

Аял чөдөр депутаттарынын Барымы-Хемчик район Советиниң сессиялы чөкчөк чаш болуп эрткен. Сессиялы улуг калдык депутат чөвөдөлгөң даясканы-биле депутат эң Н. С. Бойду аялган.

Организагы айтырымын чүгө-лаашкан, район Советиниң күсөдү комитетин сессия сонгаан. Күсөдү даясканы эң О. В. Биче, дар-галын ордальчымына М. П. Бондар-енко, штаттан дышкар ордальчыныга «Төдө» совхозтун салбыр эргекчи Н. М. Найдыл, секрет

Гектар бүрүздөн 300 центнерден ЭВЭЭШ ЭВЕС НОГАН МАССА - Тываважы, кукурузачыларга, кукурузачыларга, кукурузачыларга

Слёттун киржикчилеринин саналдарындан

ВЛКСМ обкому, Көздө ашыл-агый продуктуларын буюрууга болгаш белеткелдер министрствозу республиканын анык кукурузачыларынын бири слётун март 18-те Кызыл хоорайга эрттирген. Анык кукурузачылар кукуруза өстүрү таласы-биле боттарын эртен чылын чоруткан ашылдың түнелерин үндүрүп, 1963 чылда кукурузанын ногаан массанын көбүдөй таласы-биле сөрүлгаларын чугаалашкан. Бо та-

лазы-биле илеткелди ВЛКСМ обкомунун бири секретары эш Г. Ч. Ширшиң кылган. Республиканын бүгү кукурузачыларына, көздө ашыл-агыйнын тускай эртемчилерине слёттун киржикчилеринин кыйгырын «Шын» солунун дүүнүгү номеринде парлаган. «Шынны» бо арында республиканын анык кукурузачыларынын слётунун дугайында өчтүтү парлаган турар.

Лидерде «РСФСР-нин эки кукурузачы», «Найрал» совхозтун кукурузачы-механизатору О. Ыглаашпай. Ол кукурузанын ногаан массанын бедик дүжүттерин өстүрү таласы-биле болунун ашылдың дуржулгазын слёттун киржикчилерине чугаалаан.

— Эрткен чылын менээ быжыг-лаан 552 гектар шөлгө кукуруза тарып, ону агротехниктиг негелдерлер өзүгээр илиртен, культувастап, органиктиг болгаш минералдыг чөмшөкчиделерин төп, кызымаккай ашылдаанын түнелеринде чүгээр түнелди чедип алган мен. Бир гектардан ортумаа-биле 390 центнер ногаан масса алдыган. Бо чылын бистин эвеносу 1.025 гектар шөлгө кукуруза тарып. Тарыга шөлгөне четир адгис күзүн белеткеттинген. Кукуруза тарып участкактары 5.000 тонна өдөк түктүнген, оң сөөртүлгөз ам-даа уругулап турар. Чеди кукуруза саялкаанын аддым септеттинген. Бо чылын эртен чылын куду өдөк дүжүтү аларын ширтирээр бис. Бодум хууда 200 гектар шөлдүн бир гектарыдан-на ортумаа-биле 450 центнер ногаан массаны өстүрү хуулаа алган мен деп оратор чугаалаан.

— Бистин түнелеринде 1963 чылда 750 гектар шөлдүн бир гектарыдан-на ортумаа-биле 300 центнер ногаан массаны өстүрү, бүгү шөлгө 3.000 тонна өдөк, 400 гектарга минералдыг чөмшөкчиделерин төгөрүн хуулаан бис. Кукуруза тарып, ону пуд тарааны саар деп улуг соругла бистин республиканын көздө ашыл-агый ашылдаачыларынын мурнууда туруп турар. Бо сорулгаларын ширтирээрине кукуруза ширтирел ролду ойнаар.

— Эрткен 1962 чылда кукуруза тарыры-биле быжыг-лаан шөлдү 1961 чылдын күзүндө-ле алдыр белектем мен. Чазын тарыга мурнууда хар эрири белек илиртен, шөк базырышкынын чоруттым. Он соода чаштарыны дөрбөлчичи-улаанчак арга-биле чоруткан мен. Чаштарыга соода кукуруза тараан участкакка 2—3 бүрүлөр үчү көрүлгө оодурулган ары-биле база катал илиртерөөш, немедде чөмшөкчиделер кылдыр минералдыг чөмшөкчиделер ашылган мен. Он соода биригилеги, адак сөөлдө үшкү кудула-васташкын чоруттуган. Мындыг агротехниктиг хөмгөлөгөр боттардын аразына чарыкчын турары өргөжөк чугула. Бо чылын гектар бүрүздөн кукурузанын 300 центнерден эвээш эвес ногаан массаны алып даш демиселди калбартыр херек. Ол болза күстөттин шидаттанар соругла, ону ширтирээрине хамыктын мурнууда республиканын анык кукурузачылары үгөгер-чижээр көргүзөр ужурул.

Эш Г. Ч. Ширшиңни илеткелинден

Бистин республиканын анык оодары болгаш кыстары бүтү совет аныктар ышкыт көздө ашыл-агыйнын улам ылай дөгүдөрүнүн хөрөөгө биче эвес. салышкынын кирдири турар. Көздө ашыл-агый, колхоз-совхоз ховуларынын, фермаларынын, бригадаларынын анык оодары болгаш кыстары мал болгаш чөр ашылдың продукттарын буюрун көүдөй өстүрүп, улуг салдарын чедирип турар деп илеткелди чугаалаан.

Ам оодар болгаш кыстар ашылдавай турар ыдыг бригадалар, ферма-арык-дам тыпсас. Эвээш эвес комсомолчу-аныктар коллективтери тургустунган болгаш ашылдап турар. Олардын хей кооки эки ашылдап турар. Чижээ, Бий-Хем районун «Ызыл тараачын» колхозунун Билелиг сүт-баран фермасынын аныктар коллективтери эртен чылын бир саарниекке «ааштын» 1.997 кг, «Межегей» совхозтун Доора-Хадич сүт-баран фермасынын коллективтери 1.806 кг сүтү сагган. Ыдыг фермалар бисте эвээш эвес. Дыкка хей анык малчылар кайтамчык эки ашылдап турарлар.

Мал ашылдыңн хөгжүдөзине кол чүе мал чөмөри болур. Мал ашылды мал чөмөри-биле хандыларынын хөрөөгө кукурузаны тарып өстүрү ширтирел ролду ойнап турар. Республиканын колхозтарында болгаш совхозтарында кукурузаны тарыга шөлү чыл кеелген тудум-на көүдөп турар. Бир эвээш 1961 чылда 20.818 гектар кукуруза тарыттыган болза ол эртен чылын 35 муң гектар четен, а бо чылын оон тарыга шөлү 42 муң гектар чөдөр.

Эртен чылын республиканын колхозтарына болгаш совхозтарына 180 комсомолчу-аныктар агрегаттары ашылдаан, оларга 30 муң гектар кукуруза шөлүн быжыг-лаан. Аныктарын чамдык агрегаттары багай эвес түнелдерин чедип алган. «УТКА 25 чылы» совхозтун анык кукурузачызы Сундуй Дамдың-оол 82 гектар шөлдүн бир гектарындан-на 570 центнер ногаан массаны өстүргөн. «Найрал» совхозтун кукурузачызы Овай Ыглаашпай 172 гектар шөлдүн бир гектарындан-на 390 центнер ногаан массаны алган. Каа-Хем районун «Ленинч орук» колхозунун кукурузачызы Александр Тарны 133 гектар шөлдүн бир гектарындан-на 345 центнер ногаан массаны өстүргөн. «Межегей» совхозтун кукурузачылары Петр Пикало болгаш Владимир Чышув, Каа-Хем районун «Совет Тыва» колхозунун Белекпен Шыргай-оол, Өвүр районун «Торгалыг» колхозунун Тю-

люш Эрендей болгаш өскелер-даа эки түнелдериг болгулаан.

Кукурузаны тарып өстүрерияк дуржулгазын ширтирел ап турар анык кукурузачылар улам-на көүдөп турарын демдөгээр херек. Бир эвээш 1960 чылда эки түнелдериг кукурузачылар чүгө бир-ийи кижин турган болза олар ам 20 ашкан. Ыдыг болза-даа кукурузаны тарып өстүреринин хөрөөгө чөмшөкчиделер ам-даа хей. Кукуруза өстүрү агрегаттарын болгаш эвеноларын хей кезин хуулаагелерин күстөтөй чыл бүрдө чавис дүжүтүтү ап турар. Чижээ, 1962 чылда анык кукурузачыларга быжыг-лаан шөлдө республиканын нитини-биле чүгө 106 центнер ногаан массаны алган. Бий-Хем, Барыш-Хемчик райондарын ашылдаачыларына база Улуг-Хем, Чөөн-Хемчик, Тес-Хем райондарын чамдык колхозтарында болгаш совхозтарына кедергей эвээш дүжүт ажааттып ашылган. Чижээ, Улуг-Хем районун Жалов аттыг колхозунга бир гектардан чүгө 5 центнер, «Өвк» совхозка—20 центнер ногаан масса алдыган деп илеткелди демдөгээр.

Кукурузачыларын мындыг янзылы кай хаман чок халап солур чорук-биле ширтирел демсезири, а агрономнар, инженерлер, ВЛКСМ комитеттери кукурузачы кадрларын доктаамал болтун чедип алары эргөжөк чугула.

1963 чылда күрүгө 19 муң тонна сүтү, 20 муң тонна этти, 2 муң тонна дүктү болгаш 6,4 миллион пуд тарааны саар деп улуг соругла бистин республиканын көздө ашыл-агый ашылдаачыларынын мурнууда туруп турар. Бо сорулгаларын ширтирээрине кукуруза ширтирел ролду ойнаар.

Он ылай кукуруза тарыгазына белеткелди чоруп турарынын дугайын чугаалаан, эш Ширшиң техника септелгези, өдөк сөөртүлгөз аажок оожум темпийн чоруп турарын, ВЛКСМ комитеттери, тускай эртемчилер болгаш кукурузачылар боттары-даа кукуруза дугайында чогуу сагыш салышкынын салбайн, эртен чылын четестерин каталчап чорукту тургузап турарын, ону маон сонгаар болдурп болбазын демдөгээр.

1963 чылда кукурузаны ногаан массанын дүжүдүн дык көүдөй өдөрү соодаликтиг чарыктын мурнакчылары болуру бистин республиканын анык кукурузачыларынын алдарлыг хөрө болур. Бүгү-ле аныктар агрегаттары, эвенолары, оларнын кежигүнери бот-боттарынын аразына чарыкчын турары өргөжөк чугула. Бо чылын гектар бүрүздөн кукурузанын 300 центнерден эвээш эвес ногаан массаны алып даш демиселди калбартыр херек. Ол болза күстөттин шидаттанар соругла, ону ширтирээрине хамыктын мурнууда республиканын анык кукурузачылары үгөгер-чижээр көргүзөр ужурул.

Республиканын анык кукурузачылары кукурузаны ногаан массанын бедик дүжүттерин өстүрү таласы-биле болунун ашылдың дуржулгазын слёттун киржикчилерине чугаалаан.

— Эрткен чылын менээ быжыг-лаан 552 гектар шөлгө кукуруза тарып, ону агротехниктиг негелдерлер өзүгээр илиртен, культувастап, органиктиг болгаш минералдыг чөмшөкчиделерин төп, кызымаккай ашылдаанын түнелеринде чүгээр түнелди чедип алган мен. Бир гектардан ортумаа-биле 390 центнер ногаан масса алдыган. Бо чылын бистин эвеносу 1.025 гектар шөлгө кукуруза тарып. Тарыга шөлгөне четир адгис күзүн белеткеттинген. Кукуруза тарып участкактары 5.000 тонна өдөк түктүнген, оң сөөртүлгөз ам-даа уругулап турар. Чеди кукуруза саялкаанын аддым септеттинген. Бо чылын эртен чылын куду өдөк дүжүтү аларын ширтирээр бис. Бодум хууда 200 гектар шөлдүн бир гектарыдан-на ортумаа-биле 450 центнер ногаан массаны өстүрү хуулаа алган мен деп оратор чугаалаан.

— Бистин түнелеринде 1963 чылда 750 гектар шөлдүн бир гектарыдан-на ортумаа-биле 300 центнер ногаан массаны өстүрү, бүгү шөлгө 3.000 тонна өдөк, 400 гектарга минералдыг чөмшөкчиделерин төгөрүн хуулаан бис. Кукуруза тарып, ону пуд тарааны саар деп улуг соругла бистин республиканын көздө ашыл-агый ашылдаачыларынын мурнууда туруп турар. Бо сорулгаларын ширтирээрине кукуруза ширтирел ролду ойнаар.

Мал ашылдыңн хөгжүдөзине кол чүе мал чөмөри болур. Мал ашылды мал чөмөри-биле хандыларынын хөрөөгө кукурузаны тарып өстүрү ширтирел ролду ойнап турар. Республиканын колхозтарында болгаш совхозтарында кукурузаны тарыга шөлү чыл кеелген тудум-на көүдөп турар. Бир эвээш 1961 чылда 20.818 гектар кукуруза тарыттыган болза ол эртен чылын 35 муң гектар четен, а бо чылын оон тарыга шөлү 42 муң гектар чөдөр.

Эртен чылын республиканын колхозтарына болгаш совхозтарына 180 комсомолчу-аныктар агрегаттары ашылдаан, оларга 30 муң гектар кукуруза шөлүн быжыг-лаан. Аныктарын чамдык агрегаттары багай эвес түнелдерин чедип алган. «УТКА 25 чылы» совхозтун анык кукурузачызы Сундуй Дамдың-оол 82 гектар шөлдүн бир гектарындан-на 570 центнер ногаан массаны өстүргөн. «Найрал» совхозтун кукурузачызы Овай Ыглаашпай 172 гектар шөлдүн бир гектарындан-на 390 центнер ногаан массаны алган. Каа-Хем районун «Ленинч орук» колхозунун кукурузачызы Александр Тарны 133 гектар шөлдүн бир гектарындан-на 345 центнер ногаан массаны өстүргөн. «Межегей» совхозтун кукурузачылары Петр Пикало болгаш Владимир Чышув, Каа-Хем районун «Совет Тыва» колхозунун Белекпен Шыргай-оол, Өвүр районун «Торгалыг» колхозунун Тю-

люш Эрендей болгаш өскелер-даа эки түнелдериг болгулаан.

Кукурузаны тарып өстүрерияк дуржулгазын ширтирел ап турар анык кукурузачылар улам-на көүдөп турарын демдөгээр херек. Бир эвээш 1960 чылда эки түнелдериг кукурузачылар чүгө бир-ийи кижин турган болза олар ам 20 ашкан. Ыдыг болза-даа кукурузаны тарып өстүреринин хөрөөгө чөмшөкчиделер ам-даа хей. Кукуруза өстүрү агрегаттарын болгаш эвеноларын хей кезин хуулаагелерин күстөтөй чыл бүрдө чавис дүжүтүтү ап турар. Чижээ, 1962 чылда анык кукурузачыларга быжыг-лаан шөлдө республиканын нитини-биле чүгө 106 центнер ногаан массаны алган. Бий-Хем, Барыш-Хемчик райондарын ашылдаачыларына база Улуг-Хем, Чөөн-Хемчик, Тес-Хем райондарын чамдык колхозтарында болгаш совхозтарына кедергей эвээш дүжүт ажааттып ашылган. Чижээ, Улуг-Хем районун Жалов аттыг колхозунга бир гектардан чүгө 5 центнер, «Өвк» совхозка—20 центнер ногаан масса алдыган деп илеткелди демдөгээр.

Кукурузачыларын мындыг янзылы кай хаман чок халап солур чорук-биле ширтирел демсезири, а агрономнар, инженерлер, ВЛКСМ комитеттери, тускай эртемчилер болгаш кукурузачылар боттары-даа кукуруза дугайында чогуу сагыш салышкынын салбайн, эртен чылын четестерин каталчап чорукту тургузап турарын, ону маон сонгаар болдурп болбазын демдөгээр.

1963 чылда кукурузаны ногаан массанын дүжүдүн дык көүдөй өдөрү соодаликтиг чарыктын мурнакчылары болуру бистин республиканын анык кукурузачыларынын алдарлыг хөрө болур. Бүгү-ле аныктар агрегаттары, эвенолары, оларнын кежигүнери бот-боттарынын аразына чарыкчын турары өргөжөк чугула. Бо чылын гектар бүрүздөн кукурузанын 300 центнерден эвээш эвес ногаан массаны алып даш демиселди калбартыр херек. Ол болза күстөттин шидаттанар соругла, ону ширтирээрине хамыктын мурнууда республиканын анык кукурузачылары үгөгер-чижээр көргүзөр ужурул.

Республиканын анык кукурузачылары кукурузаны ногаан массанын бедик дүжүттерин өстүрү таласы-биле болунун ашылдың дуржулгазын слёттун киржикчилерине чугаалаан.

— Эрткен чылын менээ быжыг-лаан 552 гектар шөлгө кукуруза тарып, ону агротехниктиг негелдерлер өзүгээр илиртен, культувастап, органиктиг болгаш минералдыг чөмшөкчиделерин төп, кызымаккай ашылдаанын түнелеринде чүгээр түнелди чедип алган мен. Бир гектардан ортумаа-биле 390 центнер ногаан масса алдыган. Бо чылын бистин эвеносу 1.025 гектар шөлгө кукуруза тарып. Тарыга шөлгөне четир адгис күзүн белеткеттинген. Кукуруза тарып участкактары 5.000 тонна өдөк түктүнген, оң сөөртүлгөз ам-даа уругулап турар. Чеди кукуруза саялкаанын аддым септеттинген. Бо чылын эртен чылын куду өдөк дүжүтү аларын ширтирээр бис. Бодум хууда 200 гектар шөлдүн бир гектарыдан-на ортумаа-биле 450 центнер ногаан массаны өстүрү хуулаа алган мен деп оратор чугаалаан.

Мал ашылдыңн хөгжүдөзине кол чүе мал чөмөри болур. Мал ашылды мал чөмөри-биле хандыларынын хөрөөгө кукурузаны тарып өстүрү ширтирел ролду ойнап турар. Республиканын колхозтарында болгаш совхозтарында кукурузаны тарыга шөлү чыл кеелген тудум-на көүдөп турар. Бир эвээш 1961 чылда 20.818 гектар кукуруза тарыттыган болза ол эртен чылын 35 муң гектар четен, а бо чылын оон тарыга шөлү 42 муң гектар чөдөр.

Эртен чылын республиканын колхозтарына болгаш совхозтарына 180 комсомолчу-аныктар агрегаттары ашылдаан, оларга 30 муң гектар кукуруза шөлүн быжыг-лаан. Аныктарын чамдык агрегаттары багай эвес түнелдерин чедип алган. «УТКА 25 чылы» совхозтун анык кукурузачызы Сундуй Дамдың-оол 82 гектар шөлдүн бир гектарындан-на 570 центнер ногаан массаны өстүргөн. «Найрал» совхозтун кукурузачызы Овай Ыглаашпай 172 гектар шөлдүн бир гектарындан-на 390 центнер ногаан массаны алган. Каа-Хем районун «Ленинч орук» колхозунун кукурузачызы Александр Тарны 133 гектар шөлдүн бир гектарындан-на 345 центнер ногаан массаны өстүргөн. «Межегей» совхозтун кукурузачылары Петр Пикало болгаш Владимир Чышув, Каа-Хем районун «Совет Тыва» колхозунун Белекпен Шыргай-оол, Өвүр районун «Торгалыг» колхозунун Тю-

люш Эрендей болгаш өскелер-даа эки түнелдериг болгулаан.

Кукурузаны тарып өстүрерияк дуржулгазын ширтирел ап турар анык кукурузачылар улам-на көүдөп турарын демдөгээр херек. Бир эвээш 1960 чылда эки түнелдериг кукурузачылар чүгө бир-ийи кижин турган болза олар ам 20 ашкан. Ыдыг болза-даа кукурузаны тарып өстүреринин хөрөөгө чөмшөкчиделер ам-даа хей. Кукуруза өстүрү агрегаттарын болгаш эвеноларын хей кезин хуулаагелерин күстөтөй чыл бүрдө чавис дүжүтүтү ап турар. Чижээ, 1962 чылда анык кукурузачыларга быжыг-лаан шөлдө республиканын нитини-биле чүгө 106 центнер ногаан массаны алган. Бий-Хем, Барыш-Хемчик райондарын ашылдаачыларына база Улуг-Хем, Чөөн-Хемчик, Тес-Хем райондарын чамдык колхозтарында болгаш совхозтарына кедергей эвээш дүжүт ажааттып ашылган. Чижээ, Улуг-Хем районун Жалов аттыг колхозунга бир гектардан чүгө 5 центнер, «Өвк» совхозка—20 центнер ногаан масса алдыган деп илеткелди демдөгээр.

Кукурузачыларын мындыг янзылы кай хаман чок халап солур чорук-биле ширтирел демсезири, а агрономнар, инженерлер, ВЛКСМ комитеттери, тускай эртемчилер болгаш кукурузачылар боттары-даа кукуруза дугайында чогуу сагыш салышкынын салбайн, эртен чылын четестерин каталчап чорукту тургузап турарын, ону маон сонгаар болдурп болбазын демдөгээр.

1963 чылда кукурузаны ногаан массанын дүжүдүн дык көүдөй өдөрү соодаликтиг чарыктын мурнакчылары болуру бистин республиканын анык кукурузачыларынын алдарлыг хөрө болур. Бүгү-ле аныктар агрегаттары, эвенолары, оларнын кежигүнери бот-боттарынын аразына чарыкчын турары өргөжөк чугула. Бо чылын гектар бүрүздөн кукурузанын 300 центнерден эвээш эвес ногаан массаны алып даш демиселди калбартыр херек. Ол болза күстөттин шидаттанар соругла, ону ширтирээрине хамыктын мурнууда республиканын анык кукурузачылары үгөгер-чижээр көргүзөр ужурул.

Республиканын анык кукурузачылары кукурузаны ногаан массанын бедик дүжүттерин өстүрү таласы-биле болунун ашылдың дуржулгазын слёттун киржикчилерине чугаалаан.

— Эрткен чылын менээ быжыг-лаан 552 гектар шөлгө кукуруза тарып, ону агротехниктиг негелдерлер өзүгээр илиртен, культувастап, органиктиг болгаш минералдыг чөмшөкчиделерин төп, кызымаккай ашылдаанын түнелеринде чүгээр түнелди чедип алган мен. Бир гектардан ортумаа-биле 390 центнер ногаан масса алдыган. Бо чылын бистин эвеносу 1.025 гектар шөлгө кукуруза тарып. Тарыга шөлгөне четир адгис күзүн белеткеттинген. Кукуруза тарып участкактары 5.000 тонна өдөк түктүнген, оң сөөртүлгөз ам-даа уругулап турар. Чеди кукуруза саялкаанын аддым септеттинген. Бо чылын эртен чылын куду өдөк дүжүтү аларын ширтирээр бис. Бодум хууда 200 гектар шөлдүн бир гектарыдан-на ортумаа-биле 450 центнер ногаан массаны өстүрү хуулаа алган мен деп оратор чугаалаан.



Республиканын сүт ашыл-агый ашылдаачыларынын човула хуралы чокта чаа Кызыл болуп эркен. Ол човула хуралга 1962 чылдын ашылдыңн түдөлгөдөрүн болгаш бо чылдын сорулгаларын дугайында айтырып чугаалашкан. Оң киржикчилери сүт ашыл-агый килдизинин, «Тыва сүт ашыл-агый тудуунун» өргөдөлинин тудуу-монтаж өргөдөлинин, суггарыга системанын өргөдөлинин ашылды шидыгы шүгүмчөсөп, хожудаашкынын уууктарынын болгаш сүт ашыл-агыйнын бүгү участка-

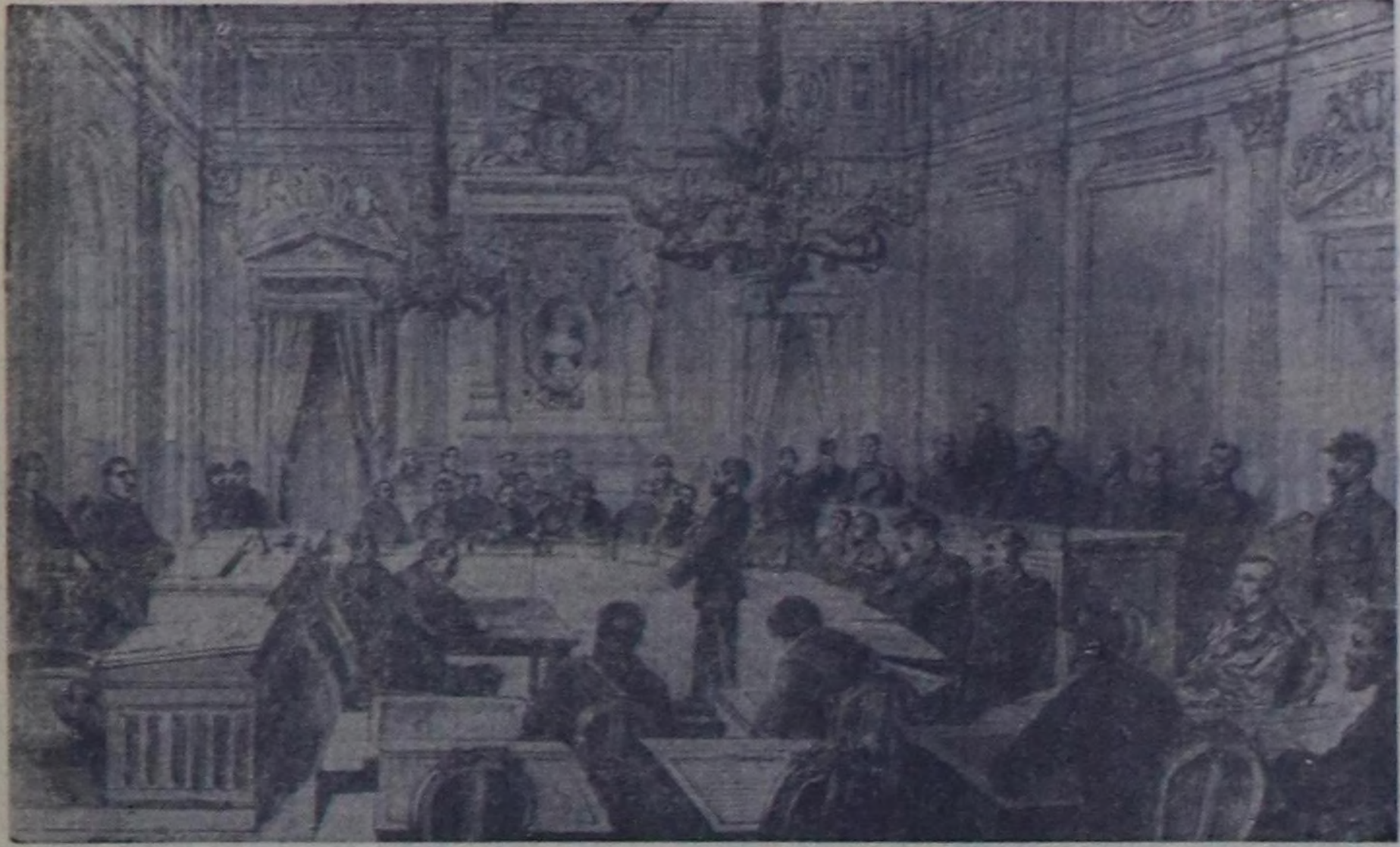
тарыга ашылды экижидеринин оруктары айткан.

ЧУРУКТА: Барыктыг тудуу участкагунун дарганы С. С. Донгак, машинистин дуулаачызы Ф. Ф. Найденев, Терезин тудуу участкагунун бригадари Г. К. Тюлош, Барык участкагунун эскаваторщиктери К. М. Бухтеев, Т. И. Сизиков.

Фото Г. СИРОТНИИ.

Олар 1963 чылда чүнү чедип алырыл?

Иякчи шөлү (гектар)	Ногаан масса (центнер)
Петр МУРЫГИН (Дуржулга станциязы)	180 650
Сундуй ДАМДЫҢ-ООЛ («УТКА 25 чылы» совхоз)	300 500
Овай ЫГЛААШПАЙ («Найрал» совхоз)	250 450
Салчак ХУРАЛБАЙ («Тээли» совхоз)	100 300



Софияга байырлыг хурал

СОФИЯ. СЭТА-ның корреспонденти К. Орлованың дамчыдып турары бола:

Турцияның куданымында Болгарияның хосталганын 85 чыл онга болгаш ССРЭ биле Болгария Улус Республикаынын арасына найрал, кади ашмадыкта болгаш бот-бодунга дуалаажыкта дугайында керезге ат салганында бар 15 чыл онга турскаал болдурган найысмалдык ажилчы кониарыны байырлыг хуралы март 18-те Софияга болган.

Хуралдың президиумуна БКП ТК-ынын бири секретари болгаш БУР-унд Министрлер Чувуелиниң даргазы Тодор Живков, Болгариянын Улустун хуралынын Президиумунуң даргазы Димитр Ганев болгаш партиянын база чакаткы өскө-даа удуруткучулары, а ол ишпак ССРЭ-нин Болгарияда элчини Н. Н. Органов кеступ кээрге залда олуршканын дамититки, урду-чулуудың адыш чаксаакшыны-биле оланы уткаан. Болгар болгаш совет улустарынын амьдыралында кайгамчык ийн хүнерини дугайында илеткеди БКП ТК-ынын кезигүгү, Болгариянын даштыкы деректер министри Иван Башев кылган.

ССРЭ-ниң Болгарияда элчини Н. Н. Органовтуң байыр чедирген чугаа-зын олуршканын чымы-биле уткаан.

Совет Эвилелиниң Коммунист партиянын Төп Комитетинге чорудар телеграмманы хурал улуг сорук киришкени-биле хүлэп алган.

Парлакчыларның ажил соксадышыкыны үргүлчү левишаан

НЬЮ-ПОРК. (СЭТА). Нью-Йорктун ажил соксаган парлакчылары боттарынын профивелиниң удуруткучуларынын болгаш бот-бодунга эзелериниң дугурушканын чаа коллективтик керээнин негелделерин хүлэп алган. Чоокта чаа болган хуралыга ажил соксадышыкынын киржикчилери ол керээниң негелделери күзөлдү хандырып шыдаас деп санааш хүлэп алган болгаш боттарынын негелделерин бүртү хандыргыже чедир демисади тургалуулар деп шийтирээ. Парлакчыларын ажил соксадышыкынын уламдын Нью-Йорктун эң улуг сес солунары 100 хонукта үнмей келген.

Найралдыг-даа болза таакпызы тускай болуру дээрэ

ПАРИЖ. (СЭТА). Мадриде Испания биле АКШ-тың арасында болуп турар чугаалаашкынын муңаш байлакта таварышкан дээрин Францияны «Комбо» солунунун Мадриде корреспонденти Жан Краеш билээ. Испан чаак бодунун чепсекти күштерин чаартырга негеттиер америк чепсекти өртөң доллар-биле төлөөр ужуругу деп Вашингтон меделген. Ынчалзажок Испания алаа удураанын турар.

Корреспондентиниң сөзү-биле алдырга, Испания америк негелдеге чагыртпас болгаш бир эвес ол негелдени мурунку хевээр тургузуу туруп бээр болза, АКШ-биле эзелден ойтларында белең деп Испанияны министрлер чевелдиниң дарганынын орадалчысы Мануель Грандес АКШ-тын Мадриде шериг төлөөдөрүнө сагылдырган.

Франкочү чакаткы ындыг шийтирелиг турузу мырыңай бодунуң чүүл-биле тайлыбырлаттынар: «Поларистер-биле» чепсеклеттинген сүт ишти-биле чөрүр темелерин тургузар ужуругу Испаниянын муруну чүүлде Рота шериг-залай баазанын бодунга хевээр арттырып алдыртып АКШ-тың оза сонургаалды Испанияга эки билдингир. Оон ужурунда Испания бодунун күзелди, боо-чепсекти бодунга ажилкыч негелделерин ёзугаар чедип ап шыдаарына илепег турар.

Чөр-ортуга далайда өске баазаларын, чижээлээрге, Мальтада азы Италиянын Неапольда азы Мессинде порттары сүт ишти-биле чөрүр темелерин тургузарына ажиллап болур, болбазынын дугайың АКШ-тың камгалат министрствонуң өренин көрүп турар дээрин Мадриде америк болуктер айтып турар деп «Комбо» солун дилпаткаа.

Боо-чепсек бээрин соксадыр

ЛОНДОН. (СЭТА). Муруну-Африка Республиканын (МАР) чаазага алынган боо-чепсекти берип турарына удураалышыкынын массалыг митингити чоокта чаа Лондонда Трафальгар шөлге «Муруну Африкага каныдың чаа англи боо-чепсекти бер!» «оон-биле салгыны соксадыр!» деп лоозунуң адаа-биле эртен.

Чыскаал болган дараазында кашка мун англичлар киршиген митинг МАР-нын митингизациялаа болгаш ол чуртта сөк-азы ылгай көрү политикага удураалышыкынын калбак кампанияны эгелээр болган. Ол кампаниянын ателекчилери болза «МАР-да сөк-азы ылгай политикага удуш шимчешкэн», «Болонияларын хосталгазы даш шимчешкэн» деп организациялар, көсүк лейбористи ажилдакчылар болган.

Митингте лейбористи партиянын удурткучу Гарольд Вильсон чүве чугаалааш, МАР-да чорудуп турар сөк-азы ылгай политикага шийтирелиг буру шалкан. Муруну Африкага боо-чепсекти кирчер чорукту соксадырын лейбористи партия негеп турар дээрин ол чугаалааш.

МАР-нын эрге-чагыргаларынын хоругданы африка национал конгресс партиянын Англияга чоруп турарына шийтирелиг буру шалкан. Муруну Африкага боо-чепсекти кирчер чорукту соксадырын лейбористи партия негеп турар дээрин ол чугаалааш.

Кеннеди Сан-Хоседе

ГАВАНА. (СЭТА). «Нотисмас де ой» солун «Коста-Рикаже Кеннединиң аян-чоруту Американын чурттарына ажаак улуг айылды тургузуу туурар» деп эзелгил редакция чүүлү парлап удурген. Топ Америка чурттары биле Панамаын президентиңизин Коста-Риканың найысман ланы Сан-Хоседе март 18-те ажилтанын чөвүлө хуралына америк империализмин азыс планларын ол чүүлде илередиң бижээн. «Чөвүлдө хуралдың сорулгазы — куба революцияны бою туудурыны чаа планларын белеткээр база америк дипломатия ол стратегтиг районунга АКШ-тың экономика, политиктиг болгаш шериг тергилдөөшкенин быжыраары болур» деп солун айтканы.

Топ Американын чурттарынын шериг талазы-биле каттыжарынын планларын АКШ-тың империалисттик болуктериниң кылап турарынын оза айымдалып алганар. Сокиктиг боттарындар корук Топ Америка чурттарынын каныды-даа демократия болгаш улусчу шимчешкенин шериглериниң хүлээлгезин болур дээни ол дур деп «Нотисмас де ой» солун меделген. АКШ-тын удуругалдыкы биле Топ Американын чурттары каттыштырар чамдык чурттарда бар турар шериг диктатураларын быжылгазы болур, ол чоруктуң уруугу болза улустарга удур дериң уруудегилерин улам калбартып, Кубаже халдаашкыны империалисттериниң орадалышыкынын база катан күткээни ол болур. Кубага удур агрессивта империалисттик чепсекти күштерге «үгөр-боо аскыне кир калп бээр элти» бээрине Топ Америка АКШ-тың чалчаларын алдыраары Сан-Хоседе чөвүлдө хурал.

Топ Американын чурттарынын шериг талазы-биле каттыжарынын планларын АКШ-тың империалисттик болуктериниң кылап турарынын оза айымдалып алганар. Сокиктиг боттарындар корук Топ Америка чурттарынын каныды-даа демократия болгаш улусчу шимчешкенин шериглериниң хүлээлгезин болур дээни ол дур деп «Нотисмас де ой» солун меделген. АКШ-тын удуругалдыкы биле Топ Американын чурттары каттыштырар чамдык чурттарда бар турар шериг диктатураларын быжылгазы болур, ол чоруктуң уруугу болза улустарга удур дериң уруудегилерин улам калбартып, Кубаже халдаашкыны империалисттериниң орадалышыкынын база катан күткээни ол болур. Кубага удур агрессивта империалисттик чепсекти күштерге «үгөр-боо аскыне кир калп бээр элти» бээрине Топ Америка АКШ-тың чалчаларын алдыраары Сан-Хоседе чөвүлдө хурал.

Топ Американын экономика, индустриалдык дээр чүвениң планларын реалкыштып утка-шынары «Гватемаланын патриотчу эвиле» болуру меделгенин сойлааган. Ол планларын Сан-Хоседе президенттериниң чөвүлдө хуралына база чугаалааш көөр деп турар чүве-дир. АКШ-ка бадырды Топ Америка чурттарынын экономика, каттыжарынын ол чурттары улуустарына америк империализмин улам улуг тергилдөөшкенин чепсээ болур берген турар дээрин меделгеле демделгезин.

А. РОМАНОВ, СЭТА-ның тайлыбырлаакчы.

Хөл-шыдыраага сонургалдыларнын бул уну

Шыдыраа төөгүзүндөн одуруглар

Швед гроссмейстер Гвевон Штаалберге Эзууд-ла аас-кежиң таварышкан. Бүгү-делегей арбитражтерин арзымыдан хөл-шыдыраа талазы-биле делегейге бирге чөр дээр маргалааны март 23-те аймаар эргени ол алган.

М. Ботаник бодунуң алдарын чедиге улаа камгалаар: хөл-шыдыраа овалдай дээр бир-ле дугаар Москваның эстрада театрының сценариста бодунуң олуун Т. Петросин эзелетер.

Хөл-шыдырааның эзелди ады дээр төөгүлүг ужуражыкшынын сеткил хайыктарар хой таварылгалары бо эрте-буругу өмүгүт чыл деми-дегелдерине бижиттинген. Оларын арзымыдан романтиктер Лабурдонне биле Андерсенин үези, Морфинин ханнаашкынын өюнари, эртем бунуң туруштуг демиселерин үндүзүн салгы, делегейниң баштайгы чемпиону Вильгельм Стейнхил демир дег бижик халдаашкынары дээр, чуну чоң дээр.

Стейнхил (1894 ч.) «27 чыла хөл-шыдыраа хааны болуп келген» шыларгай немец шыдыраачы Эмишуал Ласкер солаан.

Техниктиг чаартыкы байдалы-биле ылгалып турар, өюнүң эзелди башкараткыгы болгаш шимчегил хевээрин камгалачкы гендалыг чемпиону болу берген Ласкер-биле оң маргалаазы (Гавана, 1921 ч.) 24 ужуражыкшында тургустунган. Ынды турбуже олар чүге 14 ужуражыкшынын кылганар. Ол ужуражыкшынын дөртуңге кубачик тилээ, а 10 ужуражыкшы — хайым болуп доозулгалаан. Ласкер болза теория талазы-биле аңаа артык 10 ужуражыкшынын эрттирип болур аргалыг тура-даа, ойнайып барган болгаш анык удураалыкчызыга аштырган чурлаан. Ол дээр-ге хөл-шыдыраа төөгүзүнде аммага чедир туруп көрбөн таварылга-дыр!

База ол-ла өйдө шыдыраа талазы-биле чаа чырык салдыс — Михаил Чигориниң өөреникчи, 29 харлыг орус шыдыраачы Александр Алехин көстүп келген. Ол болза Капабланкадан бешин барык дөрт хар биче турган!

Капабланка биле Алехиниң үр манаан маргалаазы Ласкер биле Капабланканың ужуражыкшынында бээр алды чыл эртен совоулан, Буэнос-Айреске болган.

Чыдаг демисел ийн ай ажыр үргүлчүлөп келген. Аңаа Алехин тилээ. Ол аңаа алды катан уткаан, үжүңе утурган болгаш 25 ужуражыкшына хайым болган. Алехин оон эгелээш делегей чемпиону апарган болгаш бүгү чуртталганын дургузуда овалдайын чүгө голланд гроссмейстер Макс Эйвиге ийн чылда (1935—1937 ч.) «ачталган». Улуг орус шыдыраачы кымга-даа тилеттирбей өлгөн (1946 ч.) болгаш делегейниң шыдыраа уран чөвүлдүңе үнелеп четтимес үлүгү кирген.

Я. РОХЛИН, делегей орбитри, СЭТА-ның хөл-шыдыраа хайгааракчы.

Республикага АГААР-ВОЙДУСТУН байдалы

Бүгүн республикага булутталыш каап турар хун болуп, чамдык терлерге хар чаар. Кызылга хар шөөлүг чагбас. Хат кошкостан «ай-тагына» чедир. Агаарын температураны:

дартыг терлерге—0—5 градус чылгыт, оон өскөзгөнне—1—6, а Кызылга—4—6 градус соок.

Редактор Д. Б. БАЙЫР-ООЛ.

МАРТ 30-ДЕ ЕРЕВАН ХООРАЙГА КҮРҮНЕНИҢ З ХУУЛУГ ОЙНАШКЫНЫҢ ЧӨШКИНИҢ 92-ГИ ТИРАЖЫ БОЛУР.

16 разрядтарга ойнап алышыкынын дараазында хемчээлдери таваржыр:

Ойнап алышыкынын хемчээли	Ойнап алышыкынын саны
5000	32
2500	80
1000	400
500	1250
100	11200
40	123008
	136000

Шугу Ойнап алышыкынын нинти түкү (рубль-биле) 7440320

Дараазындагы кол тиражтар май 30-де, июль 30-де, сентябрь 30-де болгаш ноябрь 30-де болур. Оон аңгыда сентябрь 30-де немелде 16-гы тираж база болур.

Ойнап алышыкына таварышкан облигацияларын ойнап алдыган түдүн талээрде, өртөн кады өгидер, база олорны оон ынайы ойнаашкынарга кирширтербес чүве болганда, тираж болган саньы-да-ла 3 хуулу чөшкенин талазы-биле ойнап алышыкынын хемчээли улгадып турар, а тиражтарга кирер ойнап алышыкынар саны чөшкенин хуусаанын төңчүзүңе чедир өскерилге чока хевээр артар.

Хамаатылар! 3 хуулу чөшкенин облигацияларын саяып алынар.

АНААЛГА МАССАЛАРЫНЫҢ ЭРГЕЛИ.

Тыва республиканың 1963—64 өөредилге чылында Новосибирскинин, Барнаулун, Красноярнын, Иркутскинин кооператив техникумдарынын бухгалтерия, бараан, планнаашынын, аныяр талазы-биле артемизинин болгаш аш-чөм белеткериңизниң технологияның талазы-биле салбырларга шугу өөренирлерин хүлээп алырын чарлап тур.

Үстүнде айткан өөредилге доорлеринге 1962 чылга чедир дооскан 7 класстан нузу эвес болгаш оон соонда чылдарда дооскан 8 класстан нузу эвес билгилит кижилерин хүлээп алыр.

КИРИН ДҮЗҮЭННЕР ДА-РААЗЫНДА КУЗУМНИЛЕРНИ ЧОРУДАР:

- а) Билдиришкени.
- б) Билиниң дугайында документ (боду-биле).
- в) Ажылдап азы өөренип турар черинден берген характеристика.
- г) Кадымнын дугайында шынылга.
- д) Автобиография.
- е) Чурттап турар черинден шынылга.
- ж) Дөрт фото чүрек. (3×4 см хемчээлдиг).
- з) Күш-ажыл дептеринден ушта бижишкени. (Ажылдан турарларга).

Кирериниң экзаменери июль 1-ден эгелеп кооператив уштал дөсөөн болур. Билдиришкени кирериниң дараазында артемизге экзамен дуунар. 8—9 класс доосканнар: орус дыл (диктант), математика (бижмел болгаш аас-биле); 10—11 класс доосканнар: орус дыл болгаш литература (сочинение), математика (бижмел болгаш аас-биле).

Документилерин 1963 чылдың июнь 25-не чедир Тыва республиканың артемизге чорудар.

КОСМОСКА АЯН-ЧОРУК

Солунар, журналдар редакцияларына, парлагга, радио агентстволорго эртем болгаш техниканың изим-бүрү айтыргыларын харылап бээрин дилээ сан-түң чок хой чагаалар үзүктө чок көзүп турар. Номчулардың хой кезин Чөр чоонугуң делегнерин шигээлди алдырын айтыргыларын улуг-биле сонургал турар. Олар космиктиг корабльдер канчаар тургустунганы, хун радиацияны деп чүд, «Восток» деп космиктиг корабльдиң чедиркини ракетаның шимчедикчилик күчүзү кандыгы деп база өске айтыргыларын салым турарлар.

Бо болгаш оон-даа өске айтыргыларга болуун, билдингир арга-биле канчаар харылаарыл? Бо талазы-биле «Известия» солунун редакциясы баштайгы базымын кылган. Бо солун номчуучуларың 80 ажыг айтыргыларынга билдингир, тодарай кылдыр харылап берген. Оларның чамдыктары бо:

— Космос деп чүд?
— Бо сөс-биле бистиң планетаның индикче шөйлүп чоруткан делегнери миңаар адал турар бис. Чогуң космос каймың эгелээни ыңчар? Маңаа харым бээр берге болуп артышаан деп профессор В. В. Парин чугаалап турар. Космостуң кызыгарын эртермиер аайы-биле изим-бүрү кылдыр тодарай турар. Чижээ, Чөр чоонугуң делегнериниң шынарын өөренир физика артемизинин биле алдырга. Чөр кырындан 200 км ынаайлаарга-ла космос эгелээр. Ол бедиңке шимчел чоралан бүдүмчү каныды-даа шалтыкташыкы таварышпас. Биология талазы-биле азыр болза космостуң кызыгарын Чөрге чоок. Биологтарынын биле 18 километрге өрүдээр-ге-ле космостуң эгелээни ол, чүге диле кижилер Чөрдө 16 км бедиң бергеш тускай герметиктиг кабинада агаарын ажылгап чоруп ужурга таваржыр.

— Амгы үениң космиктиг корабльниң канчаар тургустунганын кыскасы-биле чугаалап берип көрдүр.

— «Восток» деп космиктиг ко-

рабль ийн кол экзектен тургустунган. Оң бирээзи — космонавтың кабиназы болур; мында ужудушкун үезинде кижиниң амьдыралчы ажил-чорудугазын хандырар системаларын болгаш чөре хонарын системаларын тургустан. Экзектиде приборлар кезэни тургустан. Мында радио-техниктиг болгаш телестриктиг аппараттараларын, ол ышкыш корабльдиң дүргөдөшкенин оожумнадыр тормаз тургузуу тургустан. Космонавтың кабиназы элээр делгем. Оң ортузунда — космонавтың олурар креслозу. Ол кресло-санданың унаарында парашют системасы, парашют-биле халдыраа кижиниң корабльден үндүр олтаттар тускай херекселди, протектиктиг тургузуугу, аш-чөм, сүт болгаш өске-даа чүгүлө курдаларын. Чөрге хонупкан сонда космонавтың харылаа тулар радиостанциянын таарыштыр кылганын. Космонавтың санданын мурнунда приборлар самбыразында улуг эвес глобусту өтпөт каан. Ужудушкун үезинде ол глобус оожуму-биле долганып, космонавтың Черияң кайы үезинде чөрүп турарын айтып чорур. Оң чаа мында радио-телефон системаны башкаар тудаларын, ол ышкыш кабинада температураны таарыштырар, корабльди хол-биле башкаар, оң шимчедикчиңиң тормазаар херекселерин тургустан.

Совет космиктиг корабльдерде космонавтарын ужуп үнериңиз эгелээш Чөрге хонуптарыга чедир таарымчалык байдалы бузуурелин-биле кылган. Космонавтар таварылга болуп каныды-бир овал-облактарга таваржыр берге олорнын амь-тыннын камгалат алдырынды бугу аргаларын корабльди кылды каан.

— «Восток» деп корабльди оңтаргай делегнерин чедирген, ракетаны шимчедикчиңиң чүдү чүдү кайы хире болуу турары?
— 20 миңтон азы күжүңе делнежир. Бо дээрге Волгада В. И. Ленин аттыг гидроэлектростанция ышкыш 6 мыңдыг электри станцияларының күжүңе деп болуу турар.

— Паралага «дүргөдөшкени».

Моон сонгаар оон-даа долу сарыны азы ынчалоодыкы тургузарына бузуурар бис. Ол чорук кижилериниң космосту шың билди алдырыга дулаалар.

А. РОМАНОВ, СЭТА-ның тайлыбырлаакчы.

Часкы дыштанылга

Өөредилге чымын үшкү улдуку төнүп турар... Школада чеди айларның дүргүзүлде хойну өөренип, хой-хой чаа, солун, чүгүлө чүдүдери билди алганар. Олар өөредилге дээр шымын ажилдап, а чамдыкта дымка холөп, дувурен-даа келген: бир эвес богуни контроль ажалды азы доска чанынга туруп салылаар апарганда, кижиле бурузу тавында болуп шыдаас-ла болгай.

Шыны чугаалаарга, уруглар шагыраан, ыңчанаш олораг амгы часкы дыштанылга күзенчиг болгаш эргежок чүгүлө.

Часкы дыштанылга кыска. Школадчылар өки дыштаныш дээр ону канчаар ажылгаза чогууру?

Бирги, эң кол чүд болза — уруглар болдунар-ла шаа-биле арың агаарга селгүүстээр херек. Өөренип турган үезинде олораг кетпей турган чүве, ол-ла болгай.

Арыг агаарга селгүүстээр, ойнарары — мезердин ажилдар аргазын катан тургузарынын эң эки аргазы, ыңчан нинти шагылазын сөргээр, аш-чөмге хөлчөк туралыг апар.

Селгүүстөшкенин үезинде уруглар хүнүнүң агаар байдалына таарыштыр шың кеттинген болурун хайгаарар херек. Уругларның организмниң чыдыг таарыштырар меканизми улуг кижилериниң бодаларга кошкак болур, ыңчанаш уруглар дүрген эмин эртир илзиргил болур. Идикче база оза сагыш салыр херек — ол уругун өл-шкытан камгалаар ужуругу.

Дыштанылга үезинде школадчы хандыкшылыг байдалды тургузурда, олар арыг агаарга селгүүстөшкени-биле холбашкан кылдыр таарыштырар чүгүлө.

Киноларга, театрларга, концерттерге баар дээр коллективтик похотарын школарга доктаамал чорудуп турар. Ол чорук уругларга амьжыгыт, өөрүнчү болбайт азы, Ыңчанымже ындыг похотар арай көндүп турар эвес ирги? Даккыш залга элээр каш шакта олурган, уруглар шагырап човаары хааа эвес, ындыг таварылгада олар каныды-даа дыш аалыстар.

Чамдыкта ада-илер бешин уругларынды чедиңижин дээр «сандак кылдыр», дыштанылга үезинде барык-ла хун-чүд кинолап турар. Ол дээрге чедир бодваан чорук-тур.

Дыштанылга үезинде школадчының чыдыг таарыштырар меканизми улуг кижилериниң бодаларга кошкак болур, ыңчанаш уруглар дүрген эмин эртир илзиргил болур. Идикче база оза сагыш салыр херек — ол уругун өл-шкытан камгалаар ужуругу.

де барык-ла хун-чүд кинолап турар. Ол дээрге чедир бодваан чорук-тур.

Дыштанылга үезинде школадчының чыдыг таарыштырар меканизми улуг кижилериниң бодаларга кошкак болур, ыңчанаш уруглар дүрген эмин эртир илзиргил болур. Идикче база оза сагыш салыр херек — ол уругун өл-шкытан камгалаар ужуругу.

Бир эвес дыштанылганын чөп эки ажылгап эрттирер болза, школадчы өөредилгеге чаа күштү омок-сакчег эгелеп киргеш, өөредилге чымын чедиңижкени доозар. Арыг агаарже, уруглар! РЕПУБЛИКАНЫҢ САНИТАР-ЧЫРЫДЫШКЫН БАЖЫНЫ.

Кинотеатрларга

МАРТ 21-ДЕ

«НАЙРАЛ»: «Мичан Панин» 9.40, 11.40, 1.40, 3.40, «Хуана Галье» 5.40, 7.40, 9.40 шактарда.
«ВОСТОК»: Мультипликациялар 11.15, «Бичини уруг бажыңында» 3.15, 5.15, 7.15, «Ана на ше» 9.15 шактарда.
«БАА-ХЕМ»: Мультипликациялар 10, «Амьдырал сээ холдарыңда» 11.15, 1.15, 3.15, «Рим накудлар» 7.15, «Паритиң бурган незин дуганы» (2-ги серия) 5.15, 9.15 шактарда.
«ЕНИСЕЙ»: Мультипликациялар 10.30, «Бачыттың ангел» 2.30, 6.30, «Доозулбаан тоому» 4.30, 8.30 шактарда.

РЕСПУБЛИКАНЫҢ ХӨГЖҮМ-ШИИ ТЕАТРЫНГА В. КАТАЕВИН

„Ийн кожайың чалчазы“ деп шымын баштайгы көргүзүлгери марттың 21, 22 болгаш 24-те тавы дылга болур. Шии кезээниң 7 шакта эгелээр. Коллективтик чагыларын хүлээп ап турар.